

כך קיבלה מדינת "ישראל" את השם שלה

מדינת היהודים, ציון, צבר או ארץ הקודש — מי קבע שהמדינה לא תישא את אחד הכינויים האלה אלא תיצמד לשם אחר?

אילון גלעד 22.04.2015 06:00

לכבוד חגיגות יום העצמאות ה-67 של מדינת ישראל, ננסה לענות על שתי שאלות שלהן אין תשובה חד-משמעית: מה משמעות השם 'ישראל' ואיך היה שם זה לשמה של המדינה? כמו ישויות פוליטיות אחרות (למשל יהודה), על פי התנ"ך, ממלכת ישראל נקראה על שם אבי האומה הקדמון. אלא שלפי המקרא, אב קדמון זה לא נקרא ישראל מלכתחילה אלא יעקב. על כן, מביא הסופר המקראי בספר בראשית סיפור מוזר למדי על איך התקבל השם ישראל. לילה אחד מופיע "איש" מסתורי ונאבק עם יעקב. לאחר שנגמרת ההתקוטטות אומר בר-פלוגתו של יעקב: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל" (ל"ב, כ"ט). קשה לקבל את הסיפור המקראי הזה כאמת היסטורית, בין היתר כי בעברית המקראית כמו בשאר השפות השמיות בעולם העתיק, הפעלים בשמות תיאופוריים (שמות המכילים שם של אלוהות) אינם מתייחסים לנושאי השם, אלא לאל עצמו. כלומר אל (מלך האלים בפנתאון הכנעני) צריך להיות הנושא של הפועל בשם ולא המושא כפי שגורסת האטימולוגיה העממית בפסוק זה. הסברים שונים ניתנו לגבי המשמעות של הפועל "ישר" בשם ישראל: יש שקשרו אותו לשורש ש.ר.ר, כלומר שמשמעות השם היא "אל שולט", אחרים הציעו שמדובר בשורש י.ש.ר ושהשם פירושו "אל ישר", אך נראה שההסבר הטוב ביותר הוא דווקא זה המוצג על ידי הסופר המקראי, כלומר שהפועל הנדיר הזה פירושו "נלחם". אלא שאין זה יעקב שנלחם באל, אלא אל הוא זה שנלחם. אולי בכנותם את ארצם ישראל התכוונו מלכי ישראל שארצם היא ארצו של העם שאל נלחם עבורו — אמונה שניתן לראות בסיפורי המקרא שבהם ארון הברית נלקח למלחמה ומסייע בהבסת אויביהם. לאחר חורבן ממלכת ישראל ב-722 לפני הספירה, היגרו ישראלים רבים לתחום ממלכת יהודה והביאו איתם את המיתוסים והכתובים של הממלכה החרבה, ואלה שולבו עם האמונות היהודאיות ומצאו את דרכם אל המקרא. בעקבות הכתוב בתנ"ך, יהודים בכל הדורות כינו את עמם בשם "ישראל", בנוסף לשם הרווח יותר "יהודים", ולמולדתם ההיסטורית קראו "ארץ ישראל" בנוסף לכינויים אחרים ובהם "ארץ הקודש". עם עליית הלאומיות היהודית במאה ה-19 — הציונות — כונתה המדינה הנכספת "מדינת היהודים" או "המדינה היהודית", ואילו הארץ שבה קיוו שהמדינה תוקם כונתה "ארץ ישראל". אז למה נקראה מדינת ישראל בשם זה ולא מדינת יהודה? אנחנו למדים על תהליך בחירת שם המדינה ממקור אחד בלבד, עדותו של כתב "Palestine Post" משה בריליאנט, שסיקר את הדיונים של ההנהלה הלאומית בימים שקדמו להכרזת העצמאות. על פי כתבה שפירסם בריליאנט ב-1949, לכבוד יום העצמאות הראשון, ב-12 במאי 1948 נערכה ישיבה של ראשי ההנהלה הלאומית בתל אביב, שבה החליטו עשרת המשתתפים ובראשם דוד בן-גוריון על הקמת המדינה עם סיום המנדט. אחרי החלטה גורלית זו פנו המתדיינים לקבוע את שם המדינה. על פי עדות בריליאנט תחילה הוצע השם "יהודה". אך שם זה נפסל, שכן תחום יהודה ההיסטורית היה כולו מחוץ לשטחי המדינה העתידה לקום על פי תוכנית החלוקה שעמדה אז על הפרק. אחר כך הם פנו להצעות אחרות, ובהן "ציון", "צבר" ו"ארץ ישראל". אחרי שדנו באלה עלתה ההצעה "ישראל", נערכה הצבעה והשם ישראל התקבל ברוב של שבעה מול שלושה.

מי הציע את השם ישראל? על פי בריליאנט היה זה בן־גוריון, אלא שייטכן שהשנה שעברה מאז המעשה וכתובת הכתבה שיבשה את זיכרונו, שכן נראה זה סביר שדווקא משה שרת הציע את השם. שרת כינה בנאומיו את המדינה היהודית שפעל להקמתה "מדינת ישראל" לפחות מאז 1946, שעה שבן־גוריון השתמש בצירוף "מדינה יהודית". כשנשאל בן־גוריון בראיון מי הציע את השם ענה שאינו זוכר.

בין שהמזיע היה בן־גוריון או שרת, לא זה ולא זה היו הראשונים לכנות את המדינה בשם זה. הסופר יצחק פרנהוף הקדים אותם בחצי מאה. במאמר "שני דמיונות" שכתב והוציא לאור בגליציה ב-1896 מכנה פרנהוף את המדינה היהודית שראה בעיני רוחו קמה בארץ־ישראל ביום מן הימים "מדינת ישראל". אם כן אולי יש לומר שפרנהוף הוא חוזה המדינה, שכן תיאודור הרצל אמנם הקדים אותו בחודשים ספורים, אך הרצל חזה את "מדינת היהודים" (Der Judenstaat) ולא את "מדינת ישראל" כפי שעשה פרנהוף.